

DET KONGELIGE
OLJE- OG ENERGIDEPARTEMENT

Ifølge liste

Deres ref	Vår ref	Dato
	12/761-	21.4.2016

**E.ON Wind Norway, Branch of E.ON Wind Norway og Eidsiva Nett AS –
Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk i Nord-Odal kommune - klagesak**

1. Innledning

E.ON Wind Norway, Branch of E.ON Wind Norway (E.ON) søkte 21. desember 2012 om anleggskonsesjon for å bygge og drive Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk i Nord-Odal kommune. Det ble også søkt om ekspropriasjonstillatelse og forhånds-tiltredelse. Eidsiva Nett As søkte samtidig om nettilknytning til begge planområdene.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ga den 30. januar 2014 E.ON anleggskonsesjon. Vindkraftverket vil bestå av to planområder; Songkjølen som ligger sørvest for kommunesenteret Sand, og Engerfjellet som ligger nordvest for Sand. Nettilknytningen til Songkjølen berører i tillegg Nes og Eidsvoll kommuner. Konsesjonen omfatter inntil 155 MW installert effekt, tilsvarende en årlig produksjon på 390 GWh. Planområdet på Songkjølen omfatter et areal på 21,6 km², og planområdet på Engerfjellet har et areal på 6,1 km².

NVE ga også konsesjon til Eidsiva Nett As for nettilknytningen til vindkraftverket. Det ble samtidig gitt samtykke til ekspropriasjon. Søknaden om forhåndstiltredelse ble stilt i bero.

NVEs vedtak ble påklaget av:

- Luftoperativt inspektorat (LOI)
- Forum for natur og friluftsliv Hedmark og Akershus
- Naturvernforbundet i Hedmark

- Naturvernforbundet i Nes
- Naturvernforbundet i Oslo og Akershus
- Norges Miljøvernforbund
- Norsk Ornitologisk Forening (NOF)
- DNT Oslo og Omegn og Eidsvoll Turlag
- La Skogen Leve
- Bruhella Vel
- Odal Turlag
- Eidsvoll Almenning
- Nes videregående skole v/Arvid Gjæringen
- Jan Haakon og Maija Haakonsen
- Nina og Jens Ove Øktner
- Ellen Røhne og Even Amundsen
- Ellen Røhne Amundsen på vegne av grunneiere i adkomstveiene og nabogrunneiere
- Astrid H. og Lars J. Halseth
- Reidun Gjersaas Arnesen m.fl.
- Kirsti og Arne Thorstensen
- Ragnhild og Per Ekornhol
- Stig Dæhli
- Stian Voll og Anette Voll
- Wenche og Ivar Almroth
- Hytteeiere i Nord-Ordal v/ Wenche og Ivar Almroth m.fl
- Tor Arne Voll og Lillian Voll
- Dag Sogndalen
- Tor Kjøstel Lie v/advokatfirmaet Thallaug
- Atle Verket
- Allfinn Verket
- Per Sand

Arne Hansteen og Hans M. Krogsrud har påklaget vedtak om nettilknytning til Songkjølen vindkraftverk:

Nord-Odal kommune, Eidsvoll kommune, Fylkesmannen i Hedmark og Fylkesmannen i Oslo og Akershus har fremmet innsigelse mot tiltaket.

E.ON og Eidsiva Nett AS kommenterte klagene i brev av 22. april 2014 og 9. april 2014.

Klagen fra Nes videregående skole ble av NVE avvist i brev av 16. mai 2014. Vedtaket om avvisning er ikke påklaget.

NVE fant ikke grunnlag for å oppheve eller endre vedtakene, og sendte saken over til Olje- og energidepartementet ved brev av 7. juli 2014.

Departementet gjennomførte klagebefaring i området 19. mai 2015 sammen med representanter fra klagerne og E.ON. Det ble i forbindelse med befaringen avholdt møte hvor blant annet E.ON, kommunene og klagerne var til stede.

Departementet har i ettertid hatt møter med grunneiere, representanter fra La Skogen Leve, ordføreren i Nord-Odal, Naturvernforbundet i Hedmark og E.ON. Departementet har i tillegg mottatt flere tilleggsopplysninger fra klagerne.

2. Klager og innsigelser

2.1. Klager

Klagerne anfører blant annet at NVEs vedtak er ugyldig som følge av saksbehandlingsfeil og brudd med demokratiske prinsipper. Vedtaket er preget av usikkerhet blant annet med hensyn til biologisk mangfold som dyre- og fugleliv og virkninger for friluftsliv og landskap. Det anføres at vindkraftverket vil komme i konflikt med et gammelskogsområde. Klagerne er videre bekymret for støy og ising.

Luftoperativt inspektorat (LOI) har påklaget vedtaket for så vidt gjelder NVEs vilkår om bruk av hvit eller lys gråfarge på vindturbinene. Dette kan etter det anførte være uforenlig med Forsvarets krav til farging, merking og lyssetting av vindturbiner og med Luftfartstilsynets merkeforskrift. Videre skriver LOI at vindkraftverket ligger innenfor influensområdet til en eksisterende radar og langt innenfor influensområdet til en av Forsvarets nye, planlagte elektroniske sensorer.

For en nærmere gjengivelse av klagen viser departementet til NVEs oversendelsesbrev av 7. juli 2014.

2.2. Innsigelser

Nord-Odal kommune fremmet i høringsrunden innsigelse til konsesjonssøknaden. Kommunen behandlet saken på nytt i kommunestyremøte 26. januar 2016 og stiller seg etter nytt vedtak positiv til etablering av vindkraftplanene. Innsigelsen ble derfor trukket ved brev av 28. januar 2016.

Eidsvoll kommune har fremmet innsigelse på grunnlag av virkninger for urørte områder, friluftsliv og folkehelse. Fylkesmannen i Hedmark og Fylkesmannen i Oslo og Akershus har fremmet innsigelse mot tiltak innenfor et gammelskogsområde ved Songkjølen og på grunnlag av INON-reduksjon.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus ved Miljøvernavdelingen, har ved brev av 7. februar 2014, trukket innsigelsen. Etter en nærmere vurdering anses ikke naturtype-lokalitetene og -verdiene i den delen av planområdet som ligger i Akershus, å være av en størrelse eller verdi som tilsier opprettholdelse av innsigelse. Fylkesmannen forutsetter at hensynet til naturverdier prioriteres i detaljeringen av prosjektet når dette

eventuelt skal realiseres. Planområdet er blitt justert slik at det ikke berører Akershus fylke.

Departementet har som ledd i klagebehandlingen forespurt tiltakshaver om det er mulig å bygge ut ett av områdene separat og hva de tekniske og økonomiske forutsetningene er ved en separat utbygging. Tiltakshaver har svart at det ikke finnes muligheter for kun å bygge ut Engerfjellet og la Songkjølen utgå fra fortsatt prosjektering. Det er fordi Engerfjellet er såpass lite at det alene ikke gir grunnlag etablering av drift- og servicestasjon i området. Tiltakshaver konkluderer med at dersom det er aktuelt å gi konsesjon til kun ett av delområdene, må dette bli til Songkjølen som har plass til flere turbiner og som gir grunnlag for separat drift.

Klagene og innsigelsene er i stor grad overlappende og behandles derfor tematisk under departementets vurdering.

3. Departementets vurdering

3.1. Innledning

Departementet kan i klagebehandlingen prøve alle sider av saken og ta hensyn til nye omstendigheter, jf. forvaltningsloven § 34 annet ledd. I departementets vurdering av om konsesjon etter energiloven skal opprettholdes, må fordelene og ulempene ved det omsøkte tiltaket veies opp mot hverandre. Energiloven skal sikre at produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi foregår på en samfunnsmessig rasjonell måte, herunder skal det tas hensyn til allmenne og private interesser som blir berørt.

3.2. Kunnskapsgrunnlaget

Flere klageparter anfører at søknaden med utredningene av tiltakets konsekvenser er mangelfulle og at konsesjonsvedtaket er fattet på mangelfullt grunnlag.

I samsvar med naturmangfoldloven (nml) § 8 første ledd bygger departementet klagebehandlingen på følgende dokumentasjon som kunnskapsgrunnlag i saken:

- Konsesjonssøknaden med konsekvensutredninger og NVEs konsesjonsvedtak av 30. januar 2014 inkl. høringsuttalelser.
- Tilleggsutredninger vedrørende fugl, adkomstvei, skyggekast m.m. fra tiltakshaver av 26. juni 2013.
- Klagene på NVEs konsesjonsvedtak og NVEs vurdering av disse i brev av 7. juli 2014.
- Departementets befarings- og folkemøte 19. mai 2015.
- Oppdaterte registreringer i *Naturbase* og *Artsdatabanken*.
- Saksdokumentene i følgende søknader om vindkraftverk: Kvitvola, Kjølberget, og Raskiftet vindkraftverk.

- Rapport fra kartlegging i forbindelse med frivillig vern av Ursknappen – Biofokus 2011.
- Rapport fra kartlegging i forbindelse med frivillig vern av Songkjølen – Biofokus 2011.
- Utkast til handlingsplan for Huldrestry, BioFokus-rapport 2010-36.

Departementet har som ledd i behandlingen ajourført utredningene med ny foreliggende informasjon, med utgangspunkt i registreringer i *Naturbase* og *Artsdatabanken*.

Kravet til kunnskapsgrunnlag skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet. Etter departementets vurdering gir den samlede dokumentasjon i denne saken tilstrekkelig grunnlag for å drøfte og vurdere effektene av vindkraftverkene på naturmangfoldet slik naturmangfoldloven § 8 krever. Også virkningene av tiltaket er beskrevet på tilstrekkelig vis. Den samlede dokumentasjon gir et godt grunnlag for den overordnede avveining av alle relevante hensyn som skal skje etter energiloven, jf. også prinsippet i forvaltningsloven § 17 om utrednings- og informasjonsplikten. Det vises til at tiltakshaver har foretatt tilleggsutredninger som stort sett har gitt resultater som samsvarer med tidligere konsekvensutredninger.

Etter departementets vurdering er saken godt opplyst og kunnskapsgrunnlaget er tilstrekkelig for å fatte vedtak i saken.

3.3. Saksbehandlingen

Enkelte klageparter anfører at det foreligger saksbehandlingsfeil på grunn av mangelfulle konsekvensutredninger og mangel på informasjon om tiltaket på et tidlig tidspunkt. Videre er det anført at det har vært en rolleblanding mellom Sweco som har utført konsekvensutredningen, og E.ON som tiltakshaver.

Departementet legger til grunn at virkninger for blant annet naturmangfold, støy og landskap er tilstrekkelig utredet i konsekvensutredningen, og at utredningen er i tråd med reglene i plan- og bygningsloven og forskrift om konsekvensutredninger. Det vises også til vurderingen over i kapittelet "*Kunnskapsgrunnlaget*." Departementet vil videre påpeke at saken har vært omfattende og inkluderer to høringsrunder, informasjonsmøter, omfattende behandling i Nord-Odal kommune og møter mellom grunneiere og tiltakshaver. Videre har både NVE og departementet befart området og holdt åpne møter.

Departementet mener at informasjonsutvekslingen i saken helt fra en tidlig fase tilfredsstillende saksbehandlingsreglene etter forvaltningsloven. Departementet kan ikke se at det foreligger saksbehandlingsfeil.

Departementet skal for øvrig bemerke at det ikke er noen særskilte regelbundne krav til forholdet mellom tiltakshaver og konsekvensutredder. NVE fastsetter rammene for utredningene ved godkjenning av KU-program. NVE skal vurdere innholdet i

utredningene og eventuelt be om tilleggsutredninger, ved behandlingen av konsesjonssøknaden. Samarbeidet mellom Sweco og E.ON har departementet vært innforstått med, men uten at det har vært av noen betydning for energimyndighetenes saksbehandling og vurdering av tiltakets virkninger.

3.4. *Naturmangfold*

I den skjønnsmessige vurdering som foretas etter energiloven ved avgjørelsen av klagen på tillatelse til bygging og drift av dette vindkraftverket, vurderes miljøkonsekvensene av tiltaket i et helhetlig og langsiktig perspektiv, der hensynet til kraftforsyningsikkerheten og tiltakets bidrag i satsingen på fornybar energi og eventuelt tap eller forringelse av naturmangfoldet på sikt avveies. Prinsippene i naturmangfoldloven § 7, jf. §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer for vedtak etter energiloven. Det vises i den sammenheng til forvaltningsmålene om naturtyper, økosystemer og arter i naturmangfoldloven §§ 4 og 5. Disse forvaltningsmålene iakttas ved departementets behandling av denne klagesaken.

Flere klageparter er bekymret for tiltakets påvirkning på gammelskogsområdet, og påvirkningen på fugl. Klagerne anfører blant annet at vedtaket er i strid med Grunnloven § 112 og forvaltningsloven § 25, fordi begrunnelsen ikke tilfredsstillende kravene som settes til systematikk, diskusjon, åpenhet og etterprøvbarehet. Klagerne savner en bedre redegjørelse for hvorfor tiltakets fordeler er større enn ulempene. Det anføres videre at NVE burde ha lagt mer vekt på føre-var prinsippet i naturmangfoldloven § 9.

3.4.1. *Naturtyper og vegetasjon*

Ifølge konsekvensutredningen er det relativt stor forskjell på Engerfjellet og Songkjølen når det gjelder naturmangfold. For vegetasjonen og naturtypene på Engerfjellet, er det små negative virkninger av tiltaket.

Songkjølenområdet er i stor grad dekket av skog, med noen små vann og spredte myrflækker. Området preges av barskog, og granskogen i den midtre og østlige delen av planområdet regnes som gammelskog. Ifølge utredningen er dette et av de største gjenværende sammenhengende gammelskogsområdene i regionen. Det er gjort funn av de truede vegetasjonsartene gubbeskjegg, sprikeskjegg, kort trollskjegg, rotnål, svartsonekjuka, skorpepiggsopp, oransjekjuka, tyrikjuka, furuplett, rynkeskinn, alle med statusen *nært truet* i Norsk rødliste for arter 2015. Videre er det registrert stautnål, mørk brannstubbela og klengeskjuka, alle med statusen *sårbar* i Norsk rødliste for arter 2015. Det er ifølge utredningen også potensial for funn av flere andre truede og nært truede arter i området. I tillegg er det registrert huldrestry i et mindre gammelskogsområde mellom Langtjern og Murukollen i den vestlige delen av songkjølenområdet. Huldrestry er ifølge Norsk rødliste for arter 2015 oppført som *sterkt truet*. Både det store gammelskogsområdet og lokaliteten for huldrestry, er vurdert til å ha stor verdi.

Ifølge utredningen vil de viktigste virkningene for naturtyper og vegetasjon gjelde for det store gammelskogsområdet i den sørøstlige delen av songkjølenområdet. Konsekvensgraden er her satt til *stor negativ*. For området Seterberget V er konsekvensgraden satt til *middels negativ*. Samlet konsekvensgrad for songkjølenområdet er ifølge utredningen *stor negativ*. Den samlede konsekvensgraden for planområdet på Engerfjellet er satt til *liten negativ*.

Rundt Songkjølen er det utredet to områder med sikte på frivillig vern. Det er området kalt Ursknappen, som ligger vest for planområdet, med delvis overlapp med planområdet i nord-vest og området kalt Songkjølen, som ligger delvis i overlapp med planområdet i sør. Innenfor de foreslåtte verneområdene er det kartlagt til sammen 18 kjerneområder, der verneverdiene er ekstra store.

Etter flere innsigelser, fremmet tiltakshaver et forslag om å justere og redusere planområdet for å minske konflikten med verneverdig gammelskog. Forslaget gikk ut på å redusere planområdet for Songkjølen med om lag 4,5 km². Ifølge tiltakshaver medfører reduksjonen at andelen av planområdet som ligger innenfor det sammenhengende gammelskogsområdet, reduseres fra om lag 70 prosent til om lag 15 prosent. Ifølge tiltakshaver vil dette bety at antall rødlistelokaliteter innenfor planområdet reduseres fra 26 til 11. NVE la forslaget til grunn, og vedtok et redusert planområde, slik at bare 15,5 prosent av det sammenhengende gammelskogsområdet ville ligge innenfor.

Miljødirektoratet påpeker at gammelskogsområdet ved Songkjølen er ett av få større sammenhengende gammelskogsområder i sørlige Hedmark, som ikke er fragmentert av nyere hogst. Direktoratet mener området er av regional verneverdi og påpeker at området er aktuelt for frivillig vern. I tematisk konfliktvurdering har Engerfjellet fått karakteren B (*Mindre konflikt*) og Songkjølen karakteren C-D (*Middels/Stor konflikt*). Direktoratet påpeker at virkningene av tiltaket vil bli mindre dersom gammelskogsområdet ved Songkjølen tas ut av planene.

Fylkesmannen i Hedmark har fremmet innsigelse til utbygging i en del av planområdet som i stor grad tilsvarer det berørte gammelskogsområdet. Fylkesmannen mener at området har regional verneverdi. Etter at planområdet er blitt redusert slik at gammelskogsområdet blir mindre berørt, har departementet forelagt disse opplysningene for Fylkesmannen og bedt ham vurdere innsigelsen på nytt. Fylkesmannen har likevel valgt å opprettholde innsigelsen mot prosjektet.

NVE skriver at arealbeslaget av fysiske inngrep vil være relativt lite, og det vil i stor grad være mulig å unngå konflikter med lokaliteter for truede og nær truede arter, som huldrestry, gjennom detaljplanlegging. Selv om det må påregnes en større sone rundt arealinngrepene der økologien kan bli påvirket, mener NVE at de begrensede faktiske arealbeslagene ved etablering av vindkraftverket, gjør det mulig å justere inngrepene slik at konfliktene reduseres.

På bakgrunn av Fylkesmannens innsigelse har departementet bedt E.ON vurdere om det er mulig å justere planområdet ytterligere, slik at inngrep innenfor de foreslåtte verneområdene minimeres. På bakgrunn av departementets forespørsel, og med utgangspunkt i oppdaterte vurderinger av veier og turbinpunkter, oversendte E.ON ved e-post av 16. mars 2016 et forslag til justering av planområdet. Forslaget går ut på at planområdet for vindkraftverket trekkes helt ut av det aktuelle skogvernområdet Ursknappen og trekkes et stykke mot øst i det aktuelle skogvernområdet Songkjølen, slik at planområdet ved Songkjølen reduseres med om lag 0,35 kvadratkilometer. I tillegg skriver E.ON at eventuelle utvidelser mv. på eksisterende vei, som binder nordlige og sørlige del av planområdet på Songkjølen sammen, kan foretas på den siden av eksisterende vei som ikke grenser mot verneområdet.

Vindkraftverket med det justerte planområdet, innebærer mindre direkte fysiske inngrep i deler av gammelskogsområdet og vil derfor i mindre grad påvirke de truede og nær truede artene og naturtypene i området. Departementet finner at E.ONs forslag av 16. mars 2016 til justeringer av planområdet også legger til rette for at det kan gjennomføres frivillig skogvern innenfor det vesentligste av området utredet for vern, uten at det går særlig ut over de teknisk/økonomiske forutsetningene for vindkraftverket. På denne bakgrunn finner departementet at planområdet skal justeres slik at det i utgangspunktet følger forslag til grense fra E.ON datert 16. mars 2016. Utover dette skal man i detaljplanleggingen om mulig, i samråd med Fylkesmannen, søke å flytte grensen for planområdet her ytterligere mot øst, slik at planområdets overlapp med det foreslåtte skogvernområdet om mulig kan reduseres ytterligere.

NVE har satt vilkår om at det skal utarbeides en miljø, -transport -og anleggsplan (MTA-plan), der det skal redegjøres for hvordan ulemper for naturtyper og vegetasjon/planter kan unngås ved plantilpasninger. Departementet slutter seg til disse vilkårene og påpeker at det er særlig viktig at eventuelle forekomster av huldrestry ivaretas i denne planleggingen. I MTA-planen skal det tas utgangspunkt i at eventuelle utvidelser mv. på eksisterende vei mellom nordre og søndre del av planområdet for Songkjølen, gjøres på østsiden av veien, slik at det foreslåtte verneområdet Ursknappen ikke berøres.

Med de ovennevnte justeringer av planområdet, vil ikke hensynet til vegetasjon og naturtyper etter departementets vurdering være avgjørende for om det skal gis tillatelse til en utbygging av Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk.

3.4.2. Fugl

Lerkefalk

Av truede og nær truede arter er det ifølge konsekvensutredningen påvist hekking av lerkefalk i Eidsvoll allmenning innenfor influensområdet til Engerfjellet vindkraftverk. Det er også anført i høringsuttalelser at det finnes lerkefalk i songkjølenområdet. Lerkefalk er oppført i Norsk rødliste 2015 med statusen *sårbar*. Den norske bestanden av lerkefalk utgjør omtrent 70 par, og Hedmark har en stor del av den norske bestanden

med 15-25 par. NVE legger til grunn at lerkfalk er god til å manøvrere i luften, men at arten har en flygehøyde som gjør at den kan være utsatt for kollisjon med vindturbiner. Kraftledninger utgjør også en kollisjonsrisiko. I tillegg kan lerkfalk påvirkes av forstyrrelser, særlig knyttet til anleggsarbeid.

Planområdene er ifølge konsekvensutredningen ikke spesielt viktige funksjonsområder for arten, og den regionale bestanden vil trolig ikke bli vesentlig påvirket. Den lokale bestanden kan imidlertid påvirkes, særlig dersom det finnes hekkelokaliteter innenfor planområdet. Med utgangspunkt i manglende kunnskap og den relativt beskjedne norske bestanden, legger departementet noe vekt på føre var-prinsippet for arten. Departementet legger til grunn NVEs krav om at hensynet til eventuelle hekkelokaliteter skal ivaretas i anleggsperioden.

Vepsevåk

I følge konsekvensutredningen er det tidligere påvist at vepsevåk hekker i Nord-Odal, men at det ikke er gjort konkrete funn av hekkelokaliteter. I følge tilleggsopplysningene fra tiltakshaver, er vepsevåk en potensiell hekkefugl i songkjølenområdet. Vepsevåk er oppført i Norsk rødliste 2015 med statusen *nær truet*.

Vepsevåk kan ifølge NVE være utsatt for kollisjoner med vindturbiner og er var for forstyrrelser. Planområdene inngår imidlertid ikke i spesielt viktige funksjonsområder for arten, og den regionale bestanden vil trolig ikke bli vesentlig påvirket. Den lokale bestanden kan likevel påvirkes, særlig dersom det finnes hekkelokaliteter innenfor planområdet. Med utgangspunkt i manglende kunnskap om hekking i området legger departementet noe vekt på føre var-prinsippet. Departementet legger til grunn NVEs vilkår om at det skal hensyn til eventuelle hekkelokaliteter i anleggsperioden.

Hønehauk

NOF anfører at en utbygging av Songkjølen vil medføre et betydelig arealbeslag i et stort sammenhengende gammelskogsområde, og at hønehauken derfor kan bli påvirket. Det er ifølge utredningen tidligere registrert hønehauk i både songkjølen- og engerfjellområdet. Det er ifølge tilleggsopplysningene fra tiltakshaver, påvist konkrete hekkefunn i influensområdet, like nord for planområdet til Songkjølen.

Hønehauken er oppført i Norsk rødliste 2015 med statusen *nær truet*. Hønehauk har ofte hekkelokaliteter i gammelskog, og etter NVEs vurdering kan gammelskogsområdet ved Songkjølen være et potensielt viktig område for arten. Hogst av gammelskog er vurdert som den største trusselen for arten i Norge, og tiltaket kan etter NVEs vurdering dermed påvirke den lokale og muligens også regionale bestandsutviklingen for arten. Departementet slutter seg til NVEs vurdering. Det må tas hensyn til forvaltningsmålet for arten i vurderingen av om det bør gis konsesjon. Departementet legger imidlertid vekt på at tiltakets inngrep i gammelskogsområdet er vesentlig redusert, noe som kan gjøre virkningene av tiltaket for hønehauk mindre.

Fiskeørn

Den norske fiskeørnbestanden er på ca. 150-200 par, og er i vekst. Fiskeørn er oppført i Norsk rødliste 2015 med statusen *nær truet*. Fiskeørn observeres jevnlig i planområdene, men det er ikke registrert hekkelokaliteter innenfor områdene. Ifølge konsekvensutredningen ligger det trolig minst ett fiskeørnreir vest for Storsjøen. Miljødirektoratet opplyser at oppsynsmannen for Seimsjøen naturreservat på vestsiden av Storsjøen, mener det hekker fiskeørn vest for Raudåsen, innenfor planområdet. Fiskeørn kan være utsatt for kollisjon med vindturbiner. NVE har lagt til grunn at fiskeørn i området i hovedsak ser ut til å benytte Storsjøen og Råsen som jaktområder, og at planområdene hovedsakelig benyttes til trekkruiter. Departementet mener at tiltaket ikke vil påvirke den lokale eller regionale bestanden, og at tiltaket ikke vil være i strid med forvaltningsmålet for arten.

Oppfølgende undersøkelser

NVE har satt vilkår om for- og etterundersøkelser som blant annet skal inneholde en kartlegging av spillplasser for orrfugl og storfugl. Direktoratet for naturforvaltning (nå Miljødirektoratet) og Fylkesmannen har pekt på at det er manglende kunnskap om rovfugl i området. Departementet er enig i at kunnskapen om rovfugl i området er mangelfull og finner derfor at de oppfølgende undersøkelsene også bør omfatte kartlegging av mulige hekkeplasser for vepsevåk, hønsehauk og fiskeørn. Departementet presiserer at en slik kartlegging i utgangspunktet ikke trenger å gjennomføres som en ordinær for-/etterundersøkelser, da oppfølgingen i etterkant av kartleggingen bør avhenge av om det er gjort funn det gir faglig mening å undersøke videre. Kartleggingen kan gjennomføres i regi av tiltakshaver eller inngå i eventuelle pågående prosjekter. Det nærmere opplegget for kartlegging av rovfugl godkjennes av NVE i samråd med Fylkesmannen. Det er en forutsetning at kartleggingen ikke skal forsinke fremdriften i prosjektet.

Departementet legger til grunn at tiltaket ikke vil true forvaltningsmålet for arter. Hensynet til fugl er ikke til hinder for utbygging av Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk.

3.4.3. Samlet belastning for naturmangfoldet

Påvirkning på et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastningen som økosystemet er eller vil bli utsatt for, jf. naturmangfoldloven § 10 Mindre eller enkeltvis tiltak vil ofte hver for seg ikke ha vesentlige virkninger for truede arter eller naturtyper. Når flere utbyggingstiltak i et område samlet kan få vesentlige virkninger, skal tiltakets kumulative effekter sammen med andre gjennomførte og planlagte tiltak i utbyggingstiltakets influensområde vurderes.

Det planlegges ingen andre vindkraftverk nær disse to planområdene. I Hedmark er det gitt konsesjon til Raskiftet og Kjølberget vindkraftverk, mens det ikke ble gitt konsesjon til Kvitvola vindkraftverk i Engerdal kommune. Det foreligger ingen planer om bygging av vannkraftverk eller store kraftledninger i influensområdet til det planlagte vindkraft-

verket. Det er imidlertid planer om bygging av flere hytter rundt planområdene, og det er skogsdrift i begge planområdene. Bygging og forbedring av veier i planområdene kan føre til at områder med gammelskog blir lettere tilgjengelig for hogst og menneskelig ferdsel.

Når departementet vurderer den samlede belastningen på økosystemet, tas det utgangspunkt i truede og nært truede arter og naturtyper og områder av betydning for disse.

Gammelskogsområdet ved Songkjølen vil bli berørt av vindturbiner og veier, og bygging av veier kan etter departementets vurdering også medføre økt hogst og menneskelig ferdsel. Departementet mener det er viktig å opprettholde gammel-skogsområder som økosystemer, og legger derfor vekt på at det planlegges energiltak i slike områder mange steder i Norge. Det legges til grunn at gammelskogsområdet ved Songkjølen er vurdert til å være et av de viktigste gammelskogsområdene i regionen, og at området er leveområde for mange truede og nært truede arter som for eksempel skogsfugl og huldrestry.

I følge NVE foreligger lite kunnskap om vindkraftverks virkninger for gammelskogsområder som økosystem, og NVE setter derfor vilkår om for- og etterundersøkelser. I tillegg er det lite kunnskap om virkninger for skogsfugl. Det settes vilkår om at storfuglens og orrfuglens spillplasser skal kartlegges før, under og etter anleggsperioden for å bedre kunnskap om hvordan skogsfugl påvirkes av vindkraftverk. Departementet slutter seg til disse vilkårene.

Huldrestry er tidligere påvist i planområdet for Songkjølen, men det er usikkert om den fremdeles finnes der. En eventuell utbygging av både Kjølberget og Songkjølen/Engerfjellet vindkraftverk gir derfor en viss risiko for en økt samlet belastning på huldrestry i Hedmark fylke.

I forbindelse med utarbeidelse av MTA skal derfor NVE gi pålegg om undersøkelser for å avdekke om huldrestry blir berørt.

På dette grunnlag finner departementet at tiltaket med de angitte pålegg, vil ha begrensede negative konsekvenser for flora og fugl. Ulempene for biologisk mangfold kan ikke ses å være av avgjørende betydning i konsesjonsvurderingen.

Departementet finner at den samlede påvirkningen økosystemet blir utsatt for ikke vil være til hinder for at det gis konsesjon til Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk, jf. naturmangfoldloven § 10.

3.5. Landskap og visualisering

I følge konsekvensutredningen vil vindkraftverkene innebære at landskapskarakteren i store og forholdsvis kuperte områder endres fra å være preget av skog og skog-

produksjon, til kraftproduksjonsområder med tilhørende veier og nettilknytning. Den sammenhengende åsryggen som vindkraftverkene er planlagt plassert på, avgrenser også de vide og åpne landskapsrommene på Romerike og i Odalen visuelt. Vindkraftverkene vil derfor ifølge utredningen prege horisontlinjen over store partier i influensområdet. Endringen i arealbruk, tekniske installasjoner, veier og kraftledninger, vil også endre planområdenes estetiske funksjon som landskap vesentlig. Den samlede konsekvensen av Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk vurderes i konsekvensutredningen som *stor negativ* for landskap.

Songkjølen vindkraftverk er planlagt med 35 turbiner og er lokalisert på høydedraget fra Vardberget ved Sandssætra over Songkjølen og ned til mellom Raudåsen i sør. I tillegg er turbiner også planlagt lokalisert på høydedraget fra Sæterberget i øst til Geitrabben i vest.

Departementet har lagt vekt på at en stor del av vindkraftverket på Songkjølen vil være synlig fra store deler av områdene rundt Storsjøen, kommunesenteret Sand og fra landskapsområdet Vorma-Glomma og Råsen. Disse områdene har fastboende og hytteeiere som vil ha utsyn til de fleste turbinene over Songkjølen. Etter departementets mening er det imidlertid en betydelig avstand fra disse områdene til vindkraftverkene.

Engerfjellet vindkraftverk er planlagt med 16 turbiner og er lokalisert mellom Engerfjellet i nord og Tårnliberget i sør. Samlet gir Engerfjellet vindkraftverk ifølge utredningen stor negativ konsekvens for landskap.

Hytteområdene Bjerten og Murua-Tennungen og friluftslivområdene ved Øvre Holsjø og Ottsjøen, ligger nært og mellom planområdene og i disse områdene kan utsikten i enkelte retninger bli preget av vindturbiner. Tiltakshaver har innskrenket planområdet mot Bjerten hyttefelt slik at planområdet blir liggende minst 800 meter unna hyttefeltet. Reduksjonen av planområdet vil etter departementets mening føre til at landskapsvirkningene av Engerfjellet vindkraftverk vil bli noe mindre ved Bjerten.

Departementet har lagt vekt på at vindkraftverket planlegges i skogsområder og at de visuelle virkningene vil være begrenset med avstand til de fysiske inngrepene.

Etter departementets vurdering er ikke hensynet til landskap til hinder for å gi konsesjon til Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk.

3.6. *Friluftsliv*

Flere klageparter anfører at tiltaket vil gå utover friluftsliv og folkehelse. DNT reagerer på at det ikke er fastsatt avbøtende tiltak for friluftsområdet i Eidsvoll. Eidsvoll Almanning er Eidsvolls største grunneier og er nabo til begge planområdene. - Vindkraftverket påstås å være svært ødeleggende for deres utbyggingsprosjekter for hytter ved nedre Holsjø, og ødeleggende for tilretteleggingen for turisme og friluftsliv i skogen.

Ifølge konsekvensutredningen vil begge planområdene ha ulemper for friluftslivet gjennom arealbeslag, endring av opplevelsesverdier og støy. På Engerfjellet er det ifølge utredningen liten konflikt i selve planområdet, men rett vest, på eidsvoll siden, er det store friluftslivsverdier i allmenningen som brukes av mange. Vindkraftverket vil også påvirke utsikten fra flere etablerte og planlagte hyttefelt i Nord-Odal og Eidsvoll. Bjerten hyttefelt blir påvirket av turbiner både i sør og nord.

Inne i selve planområdet for Songkjølen er det ifølge utredningen godt tilrettelagt for friluftsliv, men sannsynligvis med en mindre brukergruppe enn allmenningen på Engerfjellet. Songkjølen er i dag lett tilgjengelig med veier, stier og løyper. Områdene kan ifølge utredningen fortsatt brukes til jakt etter utbyggingen, og flere veier vil lette uttransport av vilt.

Vindkraftverket på Songkjølen vil ifølge utredningen ikke påvirke turen opp til Sandsætra fra Sand sentrum, og turbinene vil ikke være synlige fra setra. Inne i planområdene vil turgåere kunne oppleve en svak, rytmisk støy, og det vil også kunne oppleves skyggekast. Det vil også være en fare for iskast under visse klimatiske forhold. Vindkraftverkene vil være synlige fra friluftsområder lenger vekk, som Storsjøen og badeplassen Bukkeneset. Inne i selve planområdet vil skog dempe inntrykket og redusere muligheten for å oppleve mange turbiner på en gang.

Engerfjellet vindkraftverk er i konsekvensutredningen vurdert å ha *liten negativ* konsekvens på friluftslivet i selve planområdet, og *middels-stor negativ* konsekvens i nærområder i Eidsvoll allmenning. Ved hytteområder som Bjerten og Ottsjøen vurderes konsekvensen som nærmere *middels negativ*. Samlet er tiltaket i konsekvensutredningen vurdert å gi *middels negativ* konsekvens. Tiltakshaver har innskrenket planområdet ved Bjerten hyttefelt slik at planområdet nå er minst 800 meter unna hyttefeltet. Dette vil etter departementets mening føre til at virkningene av Engerfjellet vindkraftverk vil bli noe mindre ved hyttefeltet Bjerten.

Songkjølen vindkraftverk er i konsekvensutredningen vurdert å ha *stor negativ* konsekvens for friluftsliv i planområdet og omkringliggende områder, og *liten-middels negativ* konsekvens lenger unna. Samlet er tiltaket i utredningen vurdert å gi *stor-middels negativ* konsekvens for friluftsliv.

Departementet har i avveiningen av fordeler og ulemper for Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk lagt vekt på tiltakets negative påvirkning på friluftslivet for befolkningen i de berørte kommunene. Departementet konstaterer at tiltaket vil være godt synlig fra områder som er brukt til friluftsliv og turmål i plan- og influensområdet. Friluftslivet i planområdet vil også bli påvirket av støy, skyggekast og ferdselsbegrensinger som følge av fare for iskast. Skiløyper i området vil også bli direkte påvirket av fysiske inngrep. Tiltaket vil endre opplevelsesverdien av friluftslivet flere steder i og rundt planområdet.

Departementet legger vekt på at planområdet på Engerfjellet blir lite brukt til friluftsmål, samtidig som tiltakshaver har foreslått å flytte planområdet lengre vekk fra hytteområdet Bjerten.

Departementet mener at etablering av vindkraftverket ikke er til hinder for at området fremdeles kan brukes til mer tradisjonelt friluftsliv, men områdene vil være mindre attraktive for dem som søker urørt natur. En etablering av vindkraftverket med veinett kan på den annen side føre til annen og økt bruk av området.

NVE har satt vilkår om avbøtende tiltak for friluftsliv. Departementet slutter seg til disse vilkårene.

Etter departementets vurdering er ikke hensynet til friluftsliv til hinder for å gi konsesjon til Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk.

3.7. Støy

Flere klageparter er bekymret for støy fra vindkraftverket. NVE har satt som vilkår i anleggskonsesjonen at støynivået ved bygninger med støyfølsom bruk ikke skal overstige Lden 45 dBA. Dersom støynivået overstiger anbefalte støygrenser, skal tiltakshaver legge frem avbøtende tiltak i detaljplanen. Departementet viser til NVEs vurdering og vilkår og legger de samme vilkårene til grunn. Det vises videre til Klima- og miljøverndepartementets retningslinjer for behandling av støy i arealplanlegging.

3.8. Forsvarets interesser

LOI klager på at vindkraftverket vil ligge innenfor influensområdet til en eksisterende radar og langt innenfor influensområdet til en av forsvarets nye, planlagte elektriske sensorer. LOI klager også på kravene til lyssettingen av vindturbinene.

Når det gjelder eksisterende radar har forsvaret foretatt en ny vurdering i høringen. Planlagt vindkraftverk ligger i utkanten av det området man må påregne uønskede signaler. Forsvaret anser derfor konsekvensen som liten og akseptabel. Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk gis etter det opplyste kategori A etter skala for tematisk konfliktvurdering for Forsvarets infrastruktur.

Forsvarets har ikke nå den planlagte elektronisk sensor innenfor vindkraftverkets influensområde. NVE mener at dersom det i fremtiden skal bygges ut nye sensorer i området, tilsier erfaring fra lignende prosjekter at nærhet til vindkraftverk ikke nødvendigvis har vesentlige virkninger for slike anlegg, men at det blir et spørsmål om kostnader. Departementet slutter seg til NVEs vurdering og viser til at det er satt vilkår om at forsvarets interesser skal ivaretas på tilstrekkelig måte.

Departementet viser til dette vilkåret, og forutsetter at Forsvarets interesser ivaretas i nødvendig grad i videre planlegging av vindkraftverket.

Departementet legger til grunn at tiltakshaver til enhver tid skal følge de krav som følger av Luftfartstilsynets merkeforskrift.

Departementet finner uansett at lysmerking av turbinene vil kunne være sjenerende for bosetning og fritidsbebyggelse i nærheten, særlig for områdene rundt Storsjøen, kommunesenteret Sand og fra landskapsområdet Vorma-Glomma og Råsen. Departementet setter derfor vilkår om at vindkraftverket skal planlegges med radarstyrt lysvarslingsanlegg. Unntak fra bruk av radarstyrt lysvarslingsanlegg kan gis ved godkjenning av detaljplan, men dette krever en begrunnet søknad og en vurdering av konsekvensene for lokalmiljø, bosetning og fritidsbebyggelse.

3.9. Drikkevannskilden Svarttjennet

Flere klageparter er bekymret for at drikkevannskilden Svarttjennet som ligger i planområdet til Songkjølen, vil bli forurenset av tiltaket. Svarttjennet er drikkevannskilden til over 1000 husstander og om lag 3000 personer. I dette vannet er det verken lov å bade, fiske eller foreta aktiviteter som på noen som helst måte kan forurense drikkevannet.

Ifølge konsekvensutredningen berører planområdet på Songkjølen drikkevannskilden Svarttjennet. Nedbørfeltet til Svarttjennet overlapper med deler av planområdet i nordøst og med deler av adkomstveien. Adkomstveien til vindkraftområdet er planlagt gjennom nedbørfeltet til Svarttjennet og tre turbiner er plassert i utkanten av nedbørfeltet. Utreder skriver at i utgangspunktet forurener ikke vindkraftverk, men at det kan forekomme utvasking av erodert materiale, dreneringseffekter i myrer, samt fare for spill av olje- og forbrenningsprodukter fra anleggsvirksomheten. Ifølge utredningen knyttes den største forurensningsfaren til transport gjennom nedbørfeltet, men skriver at forurensningsfaren kan forebygges ved å stille krav til entreprenører.

Som avbøtende tiltak foreslås det i utredningen at turbinene plasseres helt utenom nedbørfeltet til Svarttjennet. Det må også utvises særlig aktsomhet ved transport gjennom Svarttjennets nedbørfelt. Det bør vurderes å sikre veien forbi Svarttjennet.

NVE mener det ikke vil være vesentlig fare for forurensning fra anlegget i driftsfasen og kjenner ikke til at drikkevannskilder er blitt forurenset ved andre vindkraftverk i Norge. NVE legger til grunn at risikoen for forurensningen av drikkevannskildene vil være ubetydelig ved god planlegging og avbøtende tiltak.

NVE viser til Klima- og miljødepartementets godkjenningsbrev for fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland av 8. januar 2009. Der står det følgende: *"Det legges til grunn at dersom tilstrekkelige forholdsregler tas i anleggs- og driftsfasen, vil risikoen for forurensning fra vindkraftanlegg i de fleste tilfeller være liten."* I dette brevet forutsetter Klima- og miljødepartementet at det må være dialog mellom tiltakshavere og lokale vannverkeiere.

NVE har satt vilkår om at tiltakshaver i samråd med vannverkseier og Mattilsynet skal avklare hvilke tiltak som må iverksettes for å sikre drikkevannskildene i området. Dette skal beskrives i MTA-planen, som skal utarbeides i samråd med Nord-Odal kommune og godkjennes av NVE. Dersom tiltaket kan påvirke private brønner, skal også dette omtales i MTA-planen. NVE anbefaler at tiltak knyttet til eventuell breddeutvidelse av Bjørtjennsvegen diskuteres som en del av arbeidet med planen.

Departementet er enig i NVEs vurdering og slutter seg til fastsettelsen av vilkår for å forhindre forurensning av drikkevannskildene i området. Det bør i detaljplanleggingen også vurderes om de tre turbinene nevnt i konsekvensutredningen, bør flyttes.

Etter departementets vurdering er ikke hensynet til drikkevannskilder til hinder for å gi konsesjon til Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk.

3.10. Nettilknytningen, adkomstveier og internveier

Eidsiva Nett AS har i brev av 9. april 2014 kommentarer til klagen på nettilknytningen til Songkjølen vindkraftverk. Søker er åpne for å justere trasé 1b i henhold til et tidligere fremsatt forslag fra Nes kommune. Klageren Krogsrud ønsker at alternativ 1a blir valgt fremfor 1b fordi valget av 1b vil begrense mulighetene for frivillig vern, og at området Bjørtjennet blir berørt av 1b.

Departementet legger til grunn NVEs vurdering for avveilingen mellom trasé 1a og 1b. Departementet konstaterer imidlertid at det er kartlagt to kjerneområder for gammel-skog ved Nordre Bjørtjernet, og finner at framføring av kraftledningen med tilhørende ryddebelte må gjøres slik at det unngås betydelige skader på viktige skogvernverdier her. Detaljplanleggingen av trasé og tekniske løsninger for ledningen skal skje slik at skog i de registrerte kjerneområdene for naturmangfold ikke berøres, eksempelvis ved at ledningen i størst mulig grad legges over tjernets vannspeil. Det presiseres at kjerneområdet øst for tjernet ikke omfatter arealet mellom skogsveien og tjernet. Av hensyn til de registrerte naturverdiene skal endelig valg av trasé mv. foretas i samråd med fylkesmannen.

Valg av adkomstveier er påklaget av flere parter, blant annet av privatpersoner som bruker veien som treningsvei for Løset gårds trav – og ridehester. Det foreslås å bruke grendas hovedvei som adkomstvei av hensyn til å unngå tungtrafikk på treningsveien for gårdens trav- og ridesenter. NVE har ikke vurdert virkningene av adkomstveien for hestetreningen til Løset gård, og viser til at veitraseen bestemmes gjennom NVEs behandling av detaljplanen for tiltaket.

E.ON har utredet, men ikke omsøkt, alternative adkomstveier. Departementet har i den forbindelse fått oversendt til orientering tilleggsutredning av 9. desember 2015 (Sweco). Departementet er også kjent med at valg av adkomstveier har vært diskutert med Nord-Odal kommune.

Departementet finner at valg av adkomstvei ikke er avgjørende for om det kan gis konsesjon til tiltaket og stadfester på den bakgrunn NVEs vedtak. Departementet forutsetter likevel at E.ON, i samråd med kommunen, vurderer justeringer av konsesjonsgitte traseer og/eller omsøker alternative adkomstveier, dersom dette gir en bedre totalløsning. Det videre arbeidet med detaljplanlegging/MTA eller tilleggs-søknader håndteres av NVE.

Flere klageparter har anført at det er mye myr i planområdene for vindkraftverket, og at bygging av veier kan drenere myrene slik at det gir klimautslipp. Departementet er enig i at det er viktig å bevare myr, både av hensyn til å hindre klimautslipp og fordi myrer er en viktig naturtype. På denne bakgrunn settes følgende setning inn i første avsnitt i vilkår 11 i anleggskonsesjonen:

"Veier skal legges slik at de i minst mulig grad fører til drenering av myrer."

3.11. Eiendomsverdi

Flere klageparter ønsker økonomisk kompensasjon ved tapt eiendomsverdi som følge av nærhet til vindkraftverket.

Departementet viser til at berørte grunneiere og rettighetshavere som er parter i saken, har krav på erstatning etter oreigningsloven, enten ved minnelig avtale eller skjønn.

Det er ikke adgang til å kreve erstatning for tapt eiendomsverdi etter energiloven. På den annen side skal energimyndighetene ta hensyn til private interesser i vurderingen av om det skal gis konsesjon eller ikke etter energiloven. Departementet legger til grunn at hensyn til private interesser er ivaretatt i denne saken. Det vises i denne sammenheng til NVEs vurdering i *"Bakgrunn for vedtak"* hvor dette er vurdert. Departementet viser også til at det er satt vilkår om avbøtende tiltak blant annet for å redusere ulempen for omkringliggende eiendommer, som for eksempel flytting av planområdet lenger vekk fra hytteområdet Bjerten og radarstyrt lysmerking av turbiner.

3.12. Samlet vurdering av Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk

Etter energiloven § 3-1, jf. § 1-2 skal departementet veie alle fordelene ved utbyggingen opp mot ulempene tiltaket medfører.

En utbygging av Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk vil gi et tilskudd av fornybar energi på inntil 390 GWh årlig produksjon.

I vurderingen har departementet lagt vekt på de gode vindressursene i området, og at vindkraftanlegget vil bidra positivt til forsyningssikkerheten i Hedmark. Utbyggingen kan kobles til eksisterende nett, slik at nettkostnadene blir små. Vindkraftverket må anses som et forholdsvis godt prosjekt økonomisk sett.

I vurderingen har departementet vektlagt at Songkjølen og Engerfjellet vindkraftanlegg vil ha negativ påvirkning på landskap, friluftsliv og på Forsvarets interesser. For naturmangfoldet vil vindkraftverket medføre inngrep i gammelskogsområdene hvor det finnes flere truede og nært truede arter.

Departementet mener at tiltaket vil ha noen negative virkninger for flora og fugl.

I tråd med føre var-prinsippet og vurderingen av den samlede belastningen, mener departementet det vil være nødvendig med forundersøkelser av gammelskogsområdet slik at inngrepene kan tilpasses i best mulig grad blant annet av hensyn til huldrestry og skogsfugl. Departementet mener imidlertid at de negative virkningene i stor grad kan begrenses gjennom detaljplanleggingen.

Departementet forutsetter at Forsvarets interesser ivaretas gjennom de avbøtende tiltak som skal fastsettes.

Departementet har i avveiningen lagt vekt på at Nord-Odal kommune er positiv til tiltaket.

Når det gjelder innsigelsen fra Fylkesmannen i Hedmark, mener departementet at planområdet i gammelskogsområdet er betydelig redusert, slik at inngrepet i skogsområdene blir mindre enn først antatt i konsekvensutredningen. Foreslåtte avbøtende tiltak vil redusere virkningene ytterligere. Departementet finner derfor at innsigelsen ikke kan føre fram.

Departementet finner at fordelene ved utbygging av Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk overstiger de skader og ulemper utbyggingen kan medføre. Grunnlaget etter energiloven § 3-1 for å gi konsesjon er tilstede.

4. Ekspropriasjon og forhåndstiltredelse

Samtidig med konsesjonsvedtaket fattet NVE vedtak om ekspropriasjonstillatelse etter oreigningslova for nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av vindkraftverket med tilhørende anlegg og nødvendig infrastruktur, samt rett til nødvendig ferdsel og transport i anleggs- og driftsfasen. Da enkelte klageparter også er parter i ekspropriasjonssaken, legger departementet til grunn at vedtaket om ekspropriasjon er påklaget.

Samtykke til ekspropriasjon kan bare gis dersom fordelene ved ekspropriasjonen er større enn de skader og ulemper den innebærer, jf. oreigningslova § 2.

Departementet viser til interesseavveiningen ovenfor, der det konkluderes med at fordelene ved det konsederte prosjektet er større enn de skader og ulemper tiltaket medfører. Departementet mener at de samfunnsmessige fordelene ved vindkraft-

anlegget og nettanlegget, utvilsomt er større enn ulempene for grunn- og rettighets-havere. Vilklårene for ekspropriasjon for bygging og drift av vindkraftverket og nettanlegget, er derfor til stede, jf. oreigningslova § 2.

Departementet minner om at ekspropriasjonstillatelsen faller bort dersom skjønn ikke er begjært innen 1 år, jf. oreigningslova § 16. Fristen løper fra dags dato.

Departementet vil ta stilling til søknad om forhåndstiltredelse når eventuelt skjønn er begjært.

5. Konklusjon

Klagene og innsigelsene tas ikke til følge.

NVEs vedtak av 30. januar 2014 om anleggskonsesjon og ekspropriasjonstillatelse til Songkjølen og Engerfjellet vindkraftverk og tilhørende nettanlegg stadfestes med følgende endringer:

- Planområdet justeres i henhold til vedlagte kart oversendt fra E.ON 16. mars 2016. Utover dette skal man i detaljplanleggingen om mulig, i samråd med Fylkesmannen, søke å flytte grensen for planområdet her ytterligere mot øst, slik at planområdets overlapp med det foreslåtte skogvernområdet om mulig kan reduseres ytterligere.

Ny annen setning i vilkår 11 i anleggskonsesjonen til vindkraftverket skal lyde:

"Veier skal legges slik at de i minst mulig grad fører til drenering av myrer."

Vilkår 17 i anleggskonsesjonen til vindkraftverket skal lyde (endringer i kursiv):

Konsesjonær skal utarbeide et forslag til for- og etterundersøkelser knyttet til vindkraftverkets virkninger for gammelskog, skogsfugl og *rovfugl*, herunder en kartlegging av spillplasser for storfugl og orrfugl og *eventuelle hekkeplasser for vepsevåk, hønehauk og fiskeørn*. NVE skal godkjenne forslaget til undersøkelser. Forslag til kartlegging av rovfugl skal godkjennes i samråd med fylkesmannen.

Departementet fastsetter følgende tilleggsvilkår i anleggskonsesjonen til vindkraftverket:

"Detaljplanleggingen av vindkraftverket skal ta utgangspunkt i at det skal benyttes radarstyrt lysvarlingsanlegg. Unntak fra bruk av slik anlegg kan gis som godkjenning av detaljplan, men krever en begrunnet søknad og en vurdering av konsekvensene for lokalmiljø, bosetning og fritidsbebyggelse."

I NVEs vedtak inngår ikke vilkåret om miljø-, transport- og anleggsplan. Departementet fastsetter derfor følgende vilkår i anleggskonsesjonen til vindkraftverket:

"Anlegget skal bygges, drives, vedlikeholdes og nedlegges i henhold til en miljø-, transport- og anleggsplan, som utarbeides av konsesjonæren og godkjennes av NVE før anleggsstart. Planen skal utarbeides i samsvar med NVEs veileder om utarbeidelse av miljø-, transport- og anleggsplan for anlegg med konsesjon etter energiloven. Eidsiva Nett AS skal utarbeide planen i kontakt med berørt kommune, grunneiere og andre rettighetshavere. Planen skal gjøres kjent for entreprenører. Konsesjonæren har ansvaret for at planen følges.

Anlegget skal til enhver tid holdes i tilfredsstillende driftsmessig stand i henhold til miljø-, transport- og anleggsplanen og eventuelt andre vilkår/planer.

Konsesjonæren skal foreta en forsvarlig opprydding og istandsetting av anleggsområdene, som skal være ferdig senest to år etter at anlegget eller deler av anlegget er satt i drift.

Tilsyn med bygging, drift, vedlikehold og nedleggelse av anlegget er tillagt NVE. Utgifter forbundet med NVEs godkjenning av planen, og utgifter til tilsyn med overholdelse av planen dekkes av konsesjonæren.

Ved behov for planer etter andre vilkår, kan disse inkluderes i miljø-, transport- og anleggsplanen. Konsesjonæren skal avklare undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 før miljø-, transport-, og anleggsplanen blir godkjent."

Følgende tas inn i vilkår 9 i anleggskonsesjonen til nettanlegget:

Det skal særlig legges vekt på å unngå betydelig skade på de registrerte kjerneverdiene ved Nordre Bjørtjernet.

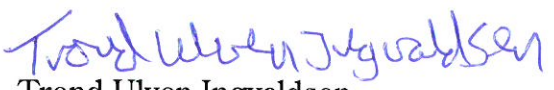
*

NVE bes utstede nye og oppdaterte konsesjonsdokumenter:

Departementets avgjørelse kan ikke påklages, jf. forvaltningsloven § 28 tredje ledd første punktum.

Med hilsen

Per Håkon Høisveen (e.f.)
ekspedisjonssjef

Trond Ulven Ingvaldsen
avdelingsdirektør

Adresseliste

Fylkesmannen i Hedmark
Luftfartstilsynet
Naturvernforbundet i Hedmark
Nord-Odal kommune
Norges Miljøvernforbund
Norsk ornitologisk forening
Eidsvoll kommune
Nes kommune
Luftoperativt inspektorat (LOI)
Forum for natur og friluftsliv Hedmark og Akershus
Naturvernforbundet i Nes
Naturvernforbundet i Oslo og Akershus
DNT Oslo og Omegn og Eidsvoll Turlag
La Skogen Leve
Brurhella Vel
Odal Turlag
Eidsvoll Almenning
Jan Haakon og Maija Haakonsen
Nina og Jens Ove Øktner
Ellen Røhne og Even Amundsen
Astrid H. og Lars J. Halseth
Reidun Gjersaas Arnesen m.fl.
Kirsti og Arne Thorstensen
Ragnhild og Per Ekornhol
Stig Dæhli
Stian Voll og Anette Voll
Wenche og Ivar Almroth
Tor Arne Voll og Lillian Voll
Dag Sogndalen
Tor Kjøstel Lie v/advokatfirmaet Thallaug
Atle Verket
Allfinn Verket
Per Sand
Arne Hansteen
Hans M. Krogsrud

Kopi til:

Norges vassdrag- og energidirektorat
Eidsiva Nett AS
Statnett
Nes videregående skole v/Arvid Gjæringen
E.ON Wind Norway, Branch of E.ON Wind Norway